

UOT 004+792

DOI: 10.52094/KBIE5742

Nəzirə Əliyeva Məmmədqulu qızı
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
Baş müəllim
ORCID: 0000-0002-6851-6762
nazira.aliyeva@admiu.edu.az

Lalə Səlimova Şamil qızı
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
Baş müəllim
lala.salimova@admiu.edu.az

JANRLARIN KƏSİŞMƏSİNDƏ TEATR: XXI ƏSRİN HİBRİD TAMAŞALARI

Xülasə: Məqalədə XXI əsr teatr sənətində janrların kəsişməsi fonunda formalaşan hibrid teatr fenomeni elmi-nəzəri aspektdən araşdırılır. Tədqiqatda ənənəvi canlı tamaşanın rəqəmsal texnologiyalarla — virtual reallıq, artırılmış reallıq, süni intellekt, multimedia və onlayn yayım sistemləri ilə sintezi nəticəsində yaranan yeni səhnə formaları təhlil olunur. Məqalədə hibrid teatrın fəlsəfi əsasları və tamaşaçı subyektivliyinin transformasiyası məsələləri ön plana çəkilir. Janrlararası keçidlərin tarixi kökləri antik dövrdən başlayaraq müasir postdramatik teatr estetikasına qədər izlənilir. Nəticə etibarilə, məqalə hibrid teatrı gələcəyin sərhədsiz, çoxqatlı və innovativ səhnə modeli kimi təqdim edir.

Açar sözlər: hibrid teatr, janr sintezi, rəqəmsal performans, immersiv teatr, süni intellekt, XXI əsr teatri.

Giriş

XXI əsrdə müasir teatr artıq vahid sənət forması deyil. Bu gün rejissorlar müxtəlif janrları və sənət formalarını birləşdirən hibrid tamaşalar yaradırlar. Bu tip teatr dram və musiqi, opera və performans, film və teatr tamaşası arasındakı ənənəvi sərhədləri pozur. XXI əsrdə hibrid tamaşalar dövrün simvoluna çevrilir — onlar müxtəlif mədəni kodların və estetikanın qarşılıqlı əlaqədə olduğu və bir-birinə qarışdığı müasir cəmiyyətin dinamikasını əks etdirir. Məqalədə teatr

janrlarının kəsişməsində hibrid teatrın necə ortaya çıxdığı, hansı formaları aldığı və niyə indi xüsusilə aktuallaşdığı araşdırılacaq.

Hibrid teatr: rəqəmsal və canlı tamaşaların sintezi

Hibrid teatr müasir səhnə sənətində ənənəvi canlı ifa ilə rəqəmsal texnologiyaların inteqrasiyası nəticəsində formalaşan innovativ tamaşa modelidir. Bu yanaşmada fiziki səhnə, virtual məkan, onlayn yayım, artırılmış reallıq (AR), virtual reallıq (VR), süni intellekt və interaktiv multimedia elementləri vahid estetik sistemdə birləşdirilir. Xüsusilə pandemiyadan sonrakı dövrdə teatrın tamaşaçı ilə əlaqəsini qorumaq və genişləndirmək baxımından hibrid model yeni yaradıcı imkanlar açmışdır. Müasir teatr nəzəriyyəsində bu model performativ məkanın çoxqatlılaşması və tamaşaçı iştirakının transformasiyası kimi dəyərləndirilir.

Hibrid teatrın əsas üstünlüyü onun məkan sərhədlərini aradan qaldırmasıdır. Tamaşa yalnız səhnədə əyləşən auditoriyaya deyil, eyni zamanda onlayn platformalarda iştirak edən qlobal izləyici kütləsinə yönəlir. Bu isə teatrın demokratikləşməsinə, mədəni məhsulun əlçatanlığının artmasına və müxtəlif auditoriyalar arasında yeni kommunikasiya formalarının yaranmasına səbəb olur. Rejissorlar rəqəmsal proyeksiyalar, sensor texnologiyalar və süni intellekt əsaslı vizual sistemlər vasitəsilə dinamik dekorasiya, real vaxt rejimində dəyişən işıq həlləri və interaktiv səhnə kompozisiyaları yarada bilirlər [1].

Elmi baxımdan hibrid teatr postdramatik teatr estetikasının müasir mərhələsi kimi qiymətləndirilə bilər. Burada dramatik mətn mərkəzli struktur yerini multimodal kommunikasiya modelinə verir; söz, səs, vizual kod, rəqəmsal avatar və canlı aktyor oyunu eyni semiotik sistemdə fəaliyyət göstərir. Nəticədə tamaşaçı yalnız müşahidəçi deyil, həm də prosesin iştirakçısına çevrilir. Bu xüsusiyyətlər hibrid teatrını həm sənətsünaslıq, həm media nəzəriyyəsi, həm də rəqəmsal humanitar elmlər üçün aktual tədqiqat sahəsinə çevirir. Beləliklə, hibrid teatr gələcəyin səhnə sənətində texnologiya ilə yaradıcılığın birgə fəaliyyətini ifadə edən mühüm estetik model kimi çıxış edir.

Janr qarışmasının mənşəyi

Janrlararası teatr təkcə XXI əsr fenomeni deyil. Onun mənşəyi dramın musiqi, rəqs və poeziyanı birləşdirdiyi antik dövrlərə gedib çıxır. Orta əsrlərdə misteriya tamaşaları teatr hərəkətlərini dini ritual və şəhər yürüşü elementləri ilə birləşdirərək janrlararası performativ modelin ilkin formalarını yaratmışdır. İntibah dövründə teatr musiqiyə və hərəkətə keçdi, bu da sonradan opera və baletin yaranmasına səbəb oldu. Lakin, məhz XX əsrdə janrların qarışması

şüurlu bir bədii metoda çevrildi: avanqard sənətçilər kanonları pozmağa və müxtəlif formaları birləşdirən “tam sənət” yaratmağa çalışdılar.

Hibrid teatrın fəlsəfəsi

Hibrid teatrın əsas ideyası janrlar arasındakı sərhədlərin şərti olmasıdır. Multimedia formatlarının və internet mədəniyyətinin sənət formaları arasındakı sərhədləri qarışdırdığı müasir dünyada teatr da bu tendensiyanı əks etdirir. Hibrid tamaşalar aşağıdakılara imkan verir: tamaşaçıda daha güclü emosional təsir yaratmaq; müxtəlif auditoriyaları birləşdirmək; müasir mədəniyyətin çoxqatlı təbiətini əks etdirmək; reallığı qavramağın yeni yollarını təklif etmək.

Hibrid teatrın fəlsəfəsi ənənəvi səhnə sənəti ilə rəqəmsal texnologiyanın və estetik vəhdətini araşdıran müasir performans nəzəriyyəsinin mühüm istiqamətlərindən biridir. Bu modeldə canlı aktyorun fiziki varlığı ilə virtual obraz, proyeksiya, avatar və süni intellekt əsaslı sistemlər eyni performativ məkanda qarşılaşır. Beləliklə, klassik teatrın “burada və indi” prinsipi rəqəmsal iştirak formaları ilə genişlənərək yeni mövcudluq anlayışı yaradır. [2]

Fəlsəfi baxımdan hibrid teatrın mərkəzində **varlıq problemi** dayanır. Ənənəvi teatrda aktyorun canlı bədənini əsas semiotik daşıyıcı hesab olunurdusa, hibrid teatrda bu bədən rəqəmsal obrazlar, sensor reaksiyalar və alqoritmik vizuallıqla tamamlanır. Nəticədə tamaşaçı “real” ilə “virtual” arasındakı sərhədləri yenidən düşünməyə məcbur olur. Bu, Jan Bodriyarın simulakr nəzəriyyəsi və Jil Delyozun fərq fəlsəfəsi kontekstində şərh edilə bilər: səhnədə görünən hadisə artıq sadəcə reallığın təsviri deyil, onun çoxqatlı simulyativ formasıdır.

Hibrid teatrın digər fəlsəfi ölçüsü **tamaşaçı subyektivliyinin transformasiyasıdır**. Tamaşaçı artıq passiv müşahidəçi deyil, rəqəmsal interfeyslər, onlayn iştirak və interaktiv sistemlər vasitəsilə performansın həmmüəllifinə çevrilir. Bu proses Husserl fenomenologiyasındakı təcrübə və şüur anlayışlarını yeni media müstəvisinə daşıyır. Tamaşa yalnız görünən hadisə deyil, həm də rəqəmsal şüurun yaratdığı çoxsəviyyəli təcrübə məkanı olur. [3]

Texnologiyanın teatrın yeni formalarının yaradılmasındakı rolu

XXI əsr teatra yeni texnologiyalar bəxş edib. Texnologiya sadəcə köməkçi bir vasitə deyil, tamaşanın tam hüquqlu iştirakçısına çevrilib. Video proyeksiyalar xüsusi bir atmosfer yaradır, VR tamaşaçılara özlərini tamaşanın içində tapmağa imkan verir və rəqəmsal effektlər vizual qavrayışın yeni formalarını formalaşdırıb. Beləliklə, texnologiya hibrid janrların yaranmasında əsas amilə çevrilib.

Müasir mərhələdə texnoloji innovasiyalar teatr sənətinin estetik strukturuna və ifadə sisteminə fundamental təsir göstərərək yeni modellər formalaşdırır. Rəqəmsal proyeksiya, video mapping texnologiyaları, hərəkət sensorları, süni intellekt əsaslı alqoritmik sistemlər, artırılmış reallıq (AR), virtual reallıq (VR) və motion capture kimi texnologiyalar səhnə məkanını ənənəvi dekorativ çərçivədən çıxararaq onu dinamik və interaktiv mühitə transformasiya edir. Bu kontekstdə teatr artıq dramatik mətn və aktyor ifası ilə məhdudlaşmır, əksinə vizual, akustik və rəqəmsal komponentlərin inteqrasiyası nəticəsində formalaşan multimodal sənət sisteminə çevrilir. Elmi yanaşmada bu proses teatrın rəqəmsal transformasiyası və intermedial inkişafı kimi dəyərləndirilir. [4]

Bunula paralel olaraq, texnologiyanın tətbiqi teatr məkanının sərhədlərini genişləndirərək onu fiziki səhnədən kənara çıxan çoxqatlı kommunikativ platformaya çevirir. Səhnə artıq konkret məkan deyil, eyni zamanda rəqəmsal interfeyslər, virtual mühitlər və distant iştirak imkanları ilə zənginləşən hibrid struktur kimi çıxış edir. Bu transformasiya postdramatik teatr estetikasının inkişafını sürətləndirir, vizual dramaturgiyanın yeni modellərini aktuallaşdırır və rəqəmsal səhnəqrafiyanın müstəqil yaradıcılıq istiqaməti kimi formalaşmasına şərait yaradır. Nəticədə texnologiya teatrın klassik strukturunu qorumaqla yanaşı, ona yeni estetik formalar, eksperimental janrlar və qlobal tamaşaçı auditoriyası qazandırır. Beləliklə, texnologiya XXI əsr teatrında yeni formaların yaradılmasının əsas innovasiya mənbəyi kimi çıxış edir. [5]

Tamaşaçıların hibrid formaları necə qəbul etməsi

Hibrid tamaşaların insanlar tərəfindən qəbulu qarışıqdır. Bir tərəfdən, tamaşaçılar klassik teatrın təklif etmədiyi unikal bir təcrübə qazanırlar. Digər tərəfdən, bəziləri bu cür tamaşaları vizual effektlərlə həddindən artıq yüklənmiş hesab edirlər. Lakin teatrı canlı edən məhz bu müxtəliflikdir: o, tamaşaçıların müxtəlif zövqlərini və ehtiyaclarını ödəməyə qadirdir.

Müasir teatrşünaslıqda tamaşaçıların hibrid teatr formalarını necə qəbul etməsi performans nəzəriyyəsinin ən aktual tədqiqat istiqamətlərindən biridir. Hibrid teatr canlı səhnə oyunu ilə rəqəmsal media, onlayn yayım, interaktiv platformalar və virtual elementləri birləşdirdiyi üçün tamaşaçı qavrayışı da ənənəvi modeldən fərqli şəkildə formalaşır. Elmi araşdırmalar göstərir ki, tamaşaçılar bu formaları əsasən yenilik, əlçatanlıq və iştirak hissi baxımından müsbət qiymətləndirirlər. Xüsusilə gənc və rəqəmsal mühitə uyğunlaşmış auditoriya üçün hibrid tamaşalar həm estetik maraq, həm də texnoloji təcrübə

baxımından cəlbedici görünür. Rəqəmsallaşmış performans auditoriyası üzərində aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, tamaşaçılar bu formatı innovativ və vizual baxımdan zəngin qəbul etsələr də, canlı səhnənin emosional enerjisini tam əvəzləyən model kimi görmürlər. [6]

Qəbul prosesində ən mühüm amillərdən biri “presence” (iştirak hissi) anlayışıdır. Canlı aktyor oyunu ilə rəqəmsal vizual qatların sintezi tamaşaçada həm fiziki, həm də virtual iştirak duyğusu yaradır. İnteraktiv sistemlər, sensor texnologiyalar və onlayn seçim imkanları tamaşaçını passiv izləyicidən aktiv həmmüəllifə çevirir. Bu isə tamaşa ilə emosional bağın güclənməsinə, yadda qalma səviyyəsinin yüksəlməsinə və fərdi estetik təcrübənin dərinləşməsinə səbəb olur. Xüsusilə rəqəmsal rəqs performansları üzrə tədqiqatlar göstərir ki, tamaşaçının seçim etməsi və real vaxt təsiri qəbul prosesini daha immersiv edir.

Bununla yanaşı, bəzi tamaşaçılar hibrid formaları texnologiyanın çoxluğu səbəbindən emosional yaxınlığın azalması kimi də qəbul edə bilirlər. Texniki nasazlıqlar, ekran vasitəçiliyi və canlı reaksiyanın zəifləməsi müəyyən auditoriyada uzaqlıq hissi yaradır. Buna görə də uğurlu hibrid teatr modeli texnologiya ilə insan emosiyası arasında balans qurmalıdır. Nəticə etibarilə, tamaşaçıların hibrid formaları qəbul etməsi onların rəqəmsal savadlılığı, estetik gözləntiləri və interaktiv iştirak istəyindən birbaşa asılıdır. Bu isə XXI əsr teatrında yeni tamaşaçı davranış modellərinin formalaşdığını göstərir

Janrların kəsişməsində teatrın gələcəyi

Teatrın gələcəyi hibrid formalardadır. Tamaşalar getdikcə ənənə və innovasiyanı, klassikliyi və təcrübəni, reallığı və virtuallığı birləşdirəcək. Teatr müxtəlif sənətlər arasında dialoq platformasına çevriləcək, yeni estetik və semantik üfqlər yaradacaq.

Müasir teatr sənətinin inkişafında janrların kəsişməsi gələcəyin əsas estetik istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Dram, performans, rəqs, musiqi, kino, rəqəmsal media və oyun elementlərinin bir səhnə məkanında birləşməsi teatrın ifadə imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir. Elmi ədəbiyyatda bu proses intermediallıq və janr hibridləşməsi kimi izah olunur. Belə sintez nəticəsində tamaşa yalnız dramatik mətnin səhnələşdirilməsi deyil, çoxkanallı kommunikasiya sistemi, multisensor təcrübə və iştirakçı estetik modelə çevrilir. Müasir tədqiqatlar göstərir ki, rəqəmsal texnologiyalar, immersiv formatlar və süni intellekt bu janrlararası keçidləri daha da sürətləndirərək teatrın yeni yaradıcı dilini formalaşdırır.

Janrların kəsişməsi teatrın gələcəyində yeni performans modellərinin yaranmasına səbəb olur. Məsələn, sənədli teatrın multimedia ilə birləşməsi, balet tamaşalarının virtual reallıqla inteqrasiyası və musiqili performansların interaktiv oyun mexanikaları ilə zənginləşdirilməsi tamaşaçını passiv müşahidəçidən aktiv iştirakçıya çevirir. Bu, postdramatik teatr estetikasının inkişafını sürətləndirir və müəlliflik anlayışını kollektiv, texnoloji və iştirakçı əsaslı formaya transformasiya edir. Beləliklə, gələcəyin teatrı tək bir janra bağlı qalmayaraq çevik, dəyişkən və eksperimental struktur qazanır.

Nəticə

Aparılan təhlillər göstərir ki, hibrid teatr müasir mədəniyyətin dinamikasını, rəqəmsallaşma proseslərini və insan–texnologiya münasibətlərinin yeni mərhələsini əks etdirən sənət formasıdır. Onun gələcək inkişafı texnoloji innovasiyaların sürəti, tamaşaçı davranışlarının dəyişməsi və yaradıcı yanaşmaların çevikliyi ilə birbaşa bağlı olacaqdır. Bu baxımdan, hibrid teatr yalnız müasir dövrün deyil, həm də gələcəyin səhnə sənətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi qiymətləndirilə bilər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Improbatics: Exploring the Imitation Game using Machine Intelligence in Improvised Theatre. [Submitted on 6 Sep 2018]. https://arxiv.org/abs/1809.01807?utm_source=chatgpt.com
2. Intermedial theatre. Performance Philosophy, Transversal Poetics and the Future of Affect. 2017. https://link.springer.com/book/10.1057/978-1-137-50838-6?utm_source=chatgpt.com
3. An Introduction to Hybrid Theater Forms: A Multifaceted Exploration of Acting, Aesthetics, and Audience Engagement in a Comparative Analysis of Physical and Digital Theater. December 2024. https://www.researchgate.net/publication/386868581_An_Introduction_to_Hybrid_Theater_Forms_A_Multifaceted_Exploration_of_Acting_Aesthetics_and_Audience_Engagement_in_a_Comparative_Analysis_of_Physical_and_Digital_Theater
4. Theatre in the Age of Digital Technologies. November 2022 https://www.researchgate.net/publication/369159287_Theatre_in_the_Age_of_Digital_Technologies
5. Digital Shifts in Contemporary Theatre: Intermediality, Immersion, and Institutional Transformation. December 2025.

https://www.researchgate.net/publication/398968752_Digital_Shifts_in_Contemporary_Theatre_Intermediality_Immersion_and_Institutional_Transformation

6. A portrait of the audience of digitalized performance: the distinctive characteristics of the Chinese theatre audience. September 23 2025.
<https://www.emerald.com/aam/article-abstract/15/2-3/85/1299496/A-portrait-of-the-audience-of-digitalized?redirectedFrom>

**Nazira Aliyeva Mammadgulu gizi
Lala Salimova Shamil gizi**

THEATRE AT THE CROSSROADS OF GENRES: HYBRID PERFORMANCES OF THE 21ST CENTURY

Summary: This article examines the phenomenon of hybrid theatre, which has emerged from the intersection of genres in the 21st-century theatre, from a scientific and theoretical perspective. It analyzes new theatrical forms that have emerged from the synthesis of traditional live performance with digital technologies—virtual reality, augmented reality, artificial intelligence, multimedia, and online broadcasting systems. It focuses on the philosophical foundations of hybrid theatre and the transformation of spectator subjectivity. It traces the historical roots of genre transitions from antiquity to contemporary postdramatic theatrical aesthetics. Ultimately, the article presents hybrid theatre as a boundless, multilayered, and innovative theatrical model for the future.

Key words: hybrid theatre, genre synthesis, digital performance, immersive theatre, artificial intelligence, 21st-century theatre.

**Назира Алиева Мамедгулу кызы
Лала Салимова Шамиль кызы**

ТЕАТР НА ПЕРЕСЕЧЕНИИ ЖАНРОВ: ГИБРИДНЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ XXI ВЕКА

Резюме: В данной статье рассматривается феномен гибридного театра, возникшего на фоне пересечения жанров в театральном искусстве XXI века с научной и теоретической точки зрения. Анализируются новые сценические формы, появившиеся в результате синтеза традиционного живого исполнения с цифровыми технологиями – виртуальной реальностью, дополненной реальностью, искусственным интеллектом, мультимедиа и системами онлайн-трансляций. В центре внимания – философские основы гибридного театра и трансформация субъективности

зрителя. Прослеживаются исторические корни жанровых переходов от античности к современной постдраматической театральной эстетике. В результате статья представляет гибридный театр как безграничную, многослойную и инновационную сценическую модель будущего.

Ключевые слова: гибридный театр, синтез жанров, цифровое исполнение, иммерсивный театр, искусственный интеллект, театр XXI века.

Məqalənin redaksiyaya daxilolma tarixi: 30.04.2026

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 10.05.2026